

УДК 75.021.39 (477)
<https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2019.190639>

Наумов Олег Геннадійович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
ORCID ID: 0000-0002-3668-1165

ХУДОЖНЯ ЕМАЛЬ У ХРОНОТОПІ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Мета дослідження полягає у висвітленні процесу становлення та розвитку наукової школи дослідження емальєрного мистецтва та його базової складової – техніки гарячої художньої емалі на тлі історичної генези українського мистецтва. **Методи.** Розкриттю мети дослідження сприяло застосування загальнонаукових принципів достовірності та всебічності у поєднанні з системним та комплексним підходами, а також використання історико-хронологічного, мистецтвознавчого, техніко-технологічного, евристичного та герменевтичного методів. Використання вказаних методів дослідження сприяло отриманню власних результатів. Аналіз наукових студій засвідчив початок наукового мистецтвознавчого дискурсу щодо місця і ролі емальєрного мистецтва у художній творчості. Складність його наукового осмислення полягає у техніці виготовлення твору мистецтва. **Наукова новизна** одержаних результатів полягає у постановці і розробці актуальної, малодослідженої теми генези та еволюції українського емальєрного мистецтва. Результати студіювання сутності емальєрного мистецтва можуть слугувати важливою складовою у дослідженні проблем сучасного мистецтва та розвитку мистецтвознавчої науки. **Висновки.** Емальєрне мистецтво в Україні набуло значення мистецького явища, яке має свою теоретичну основу, періодизацію, техніко-технологічну основу та своїх послідовників. Діяльність митців розвинула художнє значення та цінність творів емальєрного мистецтва у соціальному житті суспільства. У науковому осмисленні художня емаль постає як вид мистецтва та отримує термінологічне визначення – емальєрне мистецтво. Історіографія емальєрного мистецтва відображає історію розвитку техніки гарячої художньої емалі, проте недостатньо висвітлює питання технології і способів виконання емальєрних творів, їх атрибутивні властивості, експертизу та оцінку, що є свідченням становлення наукової школи мистецтвознавчого аналізу творів, виконаних у техніці гарячої емалі. Специфіка емальєрного мистецтва, як виду образотворчого мистецтва, полягає у технології втілення художніх задумів, що надає творам неповторність, новаційність, широту колірної палітри і різноманітність фактур, можливість створення об'єму.

Ключові слова: емальєрне мистецтво, художня емаль, гаряча емаль, техніка гарячої художньої емалі, образотворче мистецтво, Олександр Бородай.

Наумов Олег Геннадьевич, аспирант Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств
Художественная эмаль в хронотопе украинского искусства

Цель исследования заключается в освещении процесса становления и развития научной школы исследования эмальєрного искусства и его базовой составляющей - техники горячей художественной эмали на фоне исторического генезиса украинского искусства. **Методология.** Раскрытию цели исследования способствовало применение общенаучных принципов достоверности и всесторонности в сочетании с системным и комплексным подходами, а также использования историко-хронологического, искусствоведческого, технико-технологического, эвристического и герменевтического методов. Использование указанных методов исследования способствовало получению собственных результатов. Анализ научных исследований показал начало научного искусствоведческого дискурса о месте и роли эмальєрного искусства в художественном творчестве. Сложность его научного осмысления заключается в технике изготовления произведения искусства. **Научная новизна** исследования заключается в постановке и разработке актуальной, малоисследованной темы генезиса и эволюции украинского эмальєрного искусства. Результаты изучения сущности эмальєрного искусства могут служить важной составляющей в исследовании проблем современного искусства и развития искусствоведческой науки. **Выводы.** Эмальєрное искусство в Украине приобрело значение художественного явления, которое имеет свою теоретическую основу, периодизацию, технико-технологическую основу и своих последователей. Деятельность художников развила художественное значение и ценность произведений эмальєрного искусства в социальной жизни общества. В научном осмыслении художественная эмаль выступает как вид искусства и получает терминологическое определение - эмальєрное искусство. Историография эмальєрного искусства отражает историю развития техники горячей художественной эмали, однако недостаточно освещает вопросы технологии и способов выполнения произведений, их атрибутивные свойства, экспертизу и оценку, является свидетельством становления научной школы искусствоведческого анализа произведений, выполненных в технике горячей эмали. Специфика эмальєрного искусства как вида изобразительного искусства, заключается в технологии воплощения художественных замыслов, что придает произведениям неповторимость, новаторство, широту цветовой палитры и разнообразие фактур, возможность создания объема.

Ключевые слова: эмальєрное искусство, художественная эмаль, горячая эмаль, техника горячей художественной эмали, изобразительное искусство, Александр Бородай.

Naumov Oleg, Postgraduate student, National Academy of Management culture and arts, department art examination

Art enamel in the chronotope of ukrainian art

The purpose of the study is to highlight the process of formation and development of the scientific school for the study of enamel art and its essential component - the technique of hot artistic enamel against the background of the historical genesis of Ukrainian art. **Methodology.** The discovery of the purpose of the study was facilitated by the application of general principles of reliability and comprehensiveness in combination with systemic and complex approaches, as well as the use of historical, chronological, art, technological, heuristic, and hermeneutical methods. The use of these methods of research contributed to obtaining their results. The analysis of scientific studies testified to the beginning of scientific discourse on the place and role of the enamel art in artistic creation. The complexity of his scientific understanding lies in the technique of making a work of art. **The scientific novelty** of the obtained results is to formulate and develop a topical, little-researched theme of the genesis and evolution of Ukrainian enamel art. The results of the study of the essence of enamel art can serve as an essential component in the research of contemporary art and the development of art science. **Conclusions.** Enamel art in Ukraine has become an important artistic phenomenon, which has its theoretical basis, periodization, technical and technological basis, and its followers. The activity of the artists developed the artistic value and value of the works of the enamel art in the social life of society. In scientific understanding, artistic enamel emerges as a form of art and receives a terminological definition - enamel art. The historiography of enamel art reflects the history of the development of the technique of hot artistic enamel. Still, it does not sufficiently cover the issues of technology and ways of performing enamel works, their attributes, expertise, and evaluation, which is evidence of the formation of the scientific school of the art analysis of works made in technique. The specificity of enamel art, as a kind of fine art, lies in the technology of embodiment of artistic designs, which gives the works unique, innovative, color palette and a variety of textures, the ability to create volume.

Key words: enamel art, artistic enamel, hot enamel, the technique of hot artistic enamel, fine arts, Alexander Boroday.

Актуальність теми дослідження. Мистецтво емалі відноситься до одного з давніх видів декорування предметів повсякденного вжитку, надання їм нового естетичного звучання та високого соціального статусу. Художньо переосмислений предмет побутового характеру у техніці художньої емалі набуває значення виробу мистецтва. Емаль, в залежності від розвитку стилів мистецтва виконувала або другорядну роль у загальному ансамблі декору, або ставала основним засобом передачі художнього образу у прикладному мистецтві. Трансгресивні зміни кінця ХХ століття, відкриття можливості ознайомлення з досвідом творчості зарубіжних колег, розвиток технологій та складу емалі викликали інтерес у монументалістів, живописців, графіків, скульпторів, що сприяло жанровому збагаченню емальєрного мистецтва та набуття станкового та монументального характеру вираження образності.

Аналіз наукових студій засвідчив початок наукового мистецтвознавчого дискурсу щодо місця і ролі емальєрного мистецтва у художній творчості. Складність його наукового осмислення полягає у техніці виготовлення твору мистецтва. До того ж техніка емалювання застосовується і у промисловості при виготовленні деталей машинного обладнання, що не притаманне іншим видам мистецтва.

В українській історіографії, у числі публікацій популярного характеру, з'явилися і перші наукові праці присвячені історії та розвитку емальєрного мистецтва. Слід відзначити працю Юлії Довгань, у якій вона констатує: "Творча активність та процеси, що відбуваються в цьому виді (об'єднання, виставки, розвиток освіти), входження емалі до контексту сучасного мистецтва (інсталяції, просторові композиції тощо), та тісний зв'язок сучасної емалі з архітектурою і дизайном є підставами для розвитку емальєрного мистецтва як окремої сфери світового образотворчого мистецтва в майбутньому. Активізація емальєрного мистецтва протягом останніх десятиріч в Україні, значний обсяг станкових і монументальних творів в емалі, що належать українським художникам, є засадами майбутнього успішного розвитку емалі як повноцінного станкового і монументального виду в Україні" [3]. Вона відзначає, що на початку ХХІ століття в емальєрному мистецтві в Україні відбувся процес переходу від суто декоративного призначення художньої емалі до станкових і монументальних форм. А це означає, що художня емаль виокремилася в оригінальний самостійний вид станкового і монументального мистецтва, який має свої особливості і розвивається в річищі загальнохудожнього процесу.

Емальєрне мистецтво дослідники також розглядають і у контексті її складової сучасного художнього металу. У цій царині фундаментальною працею є двотомна енциклопедія доктора мистецтвознавства, професора Р.Шмагала. На відміну від Ю.Довгань, яка розглядає емальєрне мистецтво з точки зору образотворчого мистецтва, Р.Шмагал використовує термін "емальєрство" та відносить його до сфери художнього металу структурно поєднуючи із ювелірним мистецтвом. [10]

Доповнює наукові розвідки емпіричним матеріалом з галузі ювелірного мистецтва Сергій Луць. Він досліджує особливості використання техніки художніх гарячих емалей, як однієї з виразних складових у відтворенні образу в творчості художника на прикладі діяльності Класичного ювелірного Дому

«Лобортас». [5] Дослідниця Лілія Пасічник у межах ювелірного мистецтва виділяє таке поняття як “міні-емалі”, що свідчить про розвиток процесу теоретичного осмислення емальєрного мистецтва. [7] Кравченко М. Розглядає мистецтво прикрас у європейському контексті, розкриваючи їх художні особливості та персоналії. [4] Викладач та практикуючий художник-емалбер Олександра Барбалат у своїх наукових студіях застосовує термін “техніка художньої гарячої емалі”. [1]

Термінологічне розмаїття мистецтвознавчого дискурсу визначення сутності емальєрного мистецтва свідчить про розвиток наукової школи цього виду творчості. Сам термін емальювання або технологія (техніка) гарячої емалі походить із Франції та почав застосовуватися в літературі з кінця XIX століття. Технологію гарячої емалі до цього називали терміном грецького походження – фініфть (фінипт), який у X ст. прийшов до Києва з Візантії разом із виробами мистецтва. Цей термін вживається і до нині, але тільки стосовно старовинних виробів. Проте відомо, що живописне емальєве виробництво у Росії ще на початку XX століття називалося фініфтяним виробництвом, а майстри називали себе фініфтьниками, підкреслюючи високий статус своєї майстерності на противагу емальєрам, майстрам розпису по фарфору. Сучасні дослідники мистецтва, а також художники та майстри цей термін не вживають.

Зазначимо, що дослідники приділяють увагу пошуку витоків емальєрного мистецтва та розкривають його історію. Як відзначено у працях науковців, історія мистецтва художньої емалі сягає стародавніх давен. Аналоги емальєрних виробів були знайдені у Єгипті, Стародавній Греції, Римі. Зокрема, як зазначає Олександра Барбалат [1], у Стародавньому Єгипті (близько 2500 р. до н. е.) відомі випадки застосування емалі для імітації дорогоцінного каміння.

Подібні витвори з емаллями з'являються на українських землях вже у V ст. до н.е. і належать до так званої «скіфської культури». В результаті взаємодії творчих потенціалів Скіфського царства та античних держав Північного Причорномор'я, на думку Юлії Довгань, склалося синкретичне елліно-скіфське мистецтво, його особливості проявилися, зокрема, у використанні емалі як засобу виразності орнаментальних композицій. Залишки емалі знаходимо на рослинному орнаменті скіфської Пекторалі, знайденої археологом Борисом Мозолевським.

В періодизації історичного процесу становлення та розвитку емальєрного мистецтва виділяється період так званої «кїївської культури» у який відбувається виготовлення творів у техніці виїмчастої емалі на землях ранньослов'янських племен. Вже на ранньому етапі формування цієї спільноти науковці відзначають поглиблення її контактів із балтськими племенами. Під впливом художніх традицій останніх слов'яни створили костюм, який вирізняли оздоби з виїмчастою емаллю. Ще одне джерело формування стилю кїївської культури – мистецтво Римської імперії. Найдавніші вироби із застосуванням емалі на Русі відносяться до III - V ст., що підтверджується знахідками зразків виїмчастої емалі по міді у Придніпров'ї, а також в районі річки Десна. Давньоруські перегородчасті емалі по золоту і сріблу відносяться до другої половини XI і XII ст.

Підкреслимо, що у цей період на становлення емальєрного мистецтва на теренах України мали традиції балтських племен і Римської імперії. Проте, той факт, що по всій Європі у V ст. одночасно припинилося використання емалей, пов'язане із занепадом римських скловарних майстерень, свідчить про переважний вплив саме культури і мистецтва Римської імперії.

Одне із найбільших надбань лишили по собі майстри Візантії, які блискуче оволоділи технікою перебірчастої емалі та дали суттєвий імпульс у розвитку емальєрної справи в Русі у X – XII ст.. Складність стародавнього мистецтва фініфті багато в чому була обумовлена технічними особливостями його виробництва і перш за все приготуванням самої емалевої маси, яке в Візантії було доведено до досконалості, як щодо різноманітності та чистоти кольорової палітри, так і незвичайного блиску, яскравості, міцності і довговічності.

Візантійські емалі відрізнялися дуже складним складом і винятковими художніми якостями. Візантійські літописці оповідають, що ще в другій половині VI ст. при будівництві імператором Юстиніаном Софійського собору в Константинополі готувалася фініфть для його золотого вітварного престолу. Розквіт візантійської емалі настає в X-XI ст. Твори з перегородчастої емалі досягають до цього часу своєї досконалості як за технікою виконання, так і за своїми художніми якостями. Починаючи з XII ст. емальєве мистецтво в Візантії вже йде до занепаду, а в XIII ст. набуває характеру ремісничого виробництва. З точки зору мистецтвознавства відзначимо, що у цей час втрачаються емалі кращих кольорів, поєднання фарб стає різким, технічні якості емалей, її колишня міцність зникають.

Емалі, які використовували в своїх роботах майстри Кїївської Русі, склалися з місцевих матеріалів. При розкопках в Києві біля Десятинної церкви були знайдені залишки трьох ювелірних майстерень, в яких виявили не тільки вироби з перегородчастої емалі, але і залишки її в тиглях і горнах, де проводилася її плавка. Руська емаль відрізнялася за своїм складом від візантійської: була менш міцною і стійкою проти зовнішніх несприятливих умов. Проте, Юлія Довгань стверджує зворотне –

“Давньоруські вироби за своїми технічними і художніми якостями не поступалися візантійським, їх кольори більш яскраві та виразні”, – пише вона. [3]

З розширенням торгових зв'язків в XVII ст. майстри вже працювали на завозній емалі. Це, мабуть, було викликано тим, що приготування емалевої маси в умовах кустарного виробництва було дуже трудомістким і вимагало великих витрат часу. Майстри кращі свої рецепти тримали в таємниці від конкурентів, і кожен майстер, який займався виготовленням емалевої маси, змушений був до всього доходити шляхом власного досвіду проб і помилок, і тільки деякі емалі отримали загально визнану популярність.

У своїй роботі А.В. Флеров [8] пояснює відмову від власного виробництва емалевої маси і перехід на привізну багатьма причинами. На його думку в місцевих матеріалах могли виявитися непередбачені шкідливі домішки, які неможливо було виявити. Все робилося на око, була відсутня необхідна апаратура. Печі й горна, в яких плавляли емаль, опалювалися дровами або деревним вугіллям і отримувати високу температуру було досить складно, що призводило при перегріванні до вигорання легкоплавких компонентів, а при недогріві був потрібний повторний переплав.

Загальна відсталість промислового виробництва робила емалі занадто дорогими у порівнянні із закордонними. Зниження цін на закордонні емалі викликалося, з одного боку, здешевленням чистих хімічних матеріалів, які застосовувалися іноземними фірмами, а з іншого - переходом виробництва емалі на великі підприємства, які працювали на науково-технічній основі. Вони витісняли з ринків збуту вироби дрібних кустарних плавильних майстерень з їх секретними емпіричними складами і примітивною технікою.

З плином часу у готичний період перебірача емаль змінюється виїмчастою, виникає техніка виїмчастої емалі. Вона прагне стати живописною у знаних ліможських гризайлевих роботах. Епоха бароко власною пишністю та помпезністю дала світові емаль рельєфну. Згодом художники здійснили інноваційний крок, явивши світові живописну емаль. Саме у техніці живописної емалі українські майстри XVII – XVIII століть створили переважну більшість власних робіт.

З розвитком промисловості, починаючи з другої половини XIX століття виробництво емалевої маси набуває постійного характеру. З'являються великі спеціалізовані майстерні, що випускають емалеві вироби, які самі плавляли емалі різних кольорів хоча і не дуже високої якості. У Петербурзі головні техніки скляного заводу брати Джустиніані і Леопольд Бонафёле, а потім С.П.Петухов плавляли в заводській печі емалі різних кольорів високої якості. Однак випуск емалей був невеликим і основна маса як і раніше йшла з-за кордону. Кращими емальми вважалися паризькі, віденські і частково швейцарські. Число різних кольорів і відтінків у цей час сягало понад 20 тисяч. З другої половини 90-х років XIX століття В.І.Селезньов почав виготовляти емалі в майстернях при Академії Мистецтв. Також існувало і кустарне виробництво емалі майстрами художніх робіт по сріблу. Наприкінці XIX століття у емальерному мистецтві з'являється новий напрямок – станкові твори. Найбільш яскравими та практично єдиними відомими представниками станкової емалі в Україні були львівська мисткиня Олена Кульчицька та Марія Дольницька.

Велику роль в розробці технології емалей, а також в їх виробництві зіграла діяльність державного дослідного керамічного інституту, який був створений у 1919 році. При інституті діяв спеціальний скляно-емалево-смальтовий відділ у якому працювали фахівці під керівництвом В. І. Селезньова. Вони виготовляли спеціальні сорти деяких емалей, які через складність виробництва і спеціальних умов плавки в СРСР не вироблялися і надходили з-за кордону. З кінця 80-х років XX століття кольорові емалі для робіт випускалися Дулевським порцеляновим заводом. У цей час у техніку гарячої емалі використовують поодинокі художники, що працюють у ювелірному мистецтві: С. Вольський, В. Хоменко, О. Міхальянц, О. Дудніков та ін. До «вічної» техніки звертається заслужений художник України Олександр Бородай. Саме він спільно із заслуженим художником України В'ячеславом Даниловим починав у тогочасному Дніпропетровську власні творчі розробки у царині емалі. Сплеск працездатності Олександра Бородая-емальєра припадає на 1980-ті та 2000-і рр. і безпосередньо пов'язаний із київським періодом його творчості, коли митець став лідером мистецтва гарячої емалі.

Отже, у період соцреалізму техніка нарядної художньої емалі була відомою митцям, але розвиток технологій та стильових жанрів був суто обмежений.

Розвиток декоративного мистецтва бурхливо розпочався із трансгресивними змінами у суспільстві та усуненням ідеологічних домінант у мистецтві. Це стосується й техніки гарячої художньої емалі, яка отримала визнання у митців, які працювали як у живописі, так і у монументальному мистецтві, графіці, скульптурі, що значно збагатило контекстуально та жанрово цей вид мистецтва. Зміна парадигми художньої творчості викликала розвиток нової тематики, появи нових жанрів, технік виконання художніх робіт. Значну роль у розвитку емальєрного мистецтва у цей період відіграла школа найвідомішого художника-монументаліста вітчизняної емальєрної справи О. Бородая. Його творчість вплинула на ціле покоління майстрів. Мистецтвознавці відносять до творчої школи О. Бородая цілу плеяду майстрів

емальєрного мистецтва, зокрема, Ю. Бородай, Т. Дреєва, Т. Дурдієва, Т. Ільїна, У. Федько, А. Рябчук, С. і Т. Колечко, Л. Мисько, С. Юшков та ін.

З ініціативи його доньки Юлії у 2009 році відбувся перший міжнародний фестиваль емалі в Україні. У 2013 році відбувся Другий міжнародний фестиваль емалі в Україні. Цей фестиваль присвятили пам'яті Юлії Бородай, художниці у техніці емалі, засновниці цього фестивалю, яка трагічно загинула. Головною подією у науковому житті фестивалю стала конференція «Сучасні емалі» у якій взяли участь мистецтвознавці З. Чегусова, Р. Шмагал, художники-викладачі А. Агафонова з Москви та Б. Клочков з Єкатеринбурга. На конференції було презентовано альбом Ю. Бородай «Українська емаль». [2] З 2012 року утвердженням місця художньої емалі як самостійного виду декоративного мистецтва починає займатися О. Барбалат. Також з метою відродження та популяризації старовинної техніки, вона провела майстер-класи з техніки художньої гарячої емалі в Україні, Польщі та Австрії [1].

Знаковим для мистецького життя України став 2015 рік. Музеєм українського живопису у м. Дніпро відкривається майстерня гарячої художньої емалі, яка згодом, завдяки активній діяльності представників школи О. Бородая, перетворюється у повноцінний музей. Музей художньої емалі не тільки формує власну колекцію за цим напрямом, але й проводить роботу з формування нового стилю у цій царині – монументального емальєрного мистецтва. Зокрема у 2015 році в музейних залах відбувся міжнародний фестиваль художньої емалі, що став продовженням традиції фестивалів, проведених у Києві. У програмі фестивалю було передбачено проведення міжнародного емальєрного симпозіуму, організацію розгорнутої експозиції виставки, проведення круглих столів, лекцій, екскурсій, видання каталогу музею емалі та каталогу виставки. Ключовою метою Музею художньої емалі є ознайомлення його відвідувачів глядачів та городян з унікальним мистецтвом, відроджувати та розвивати його на теренах України, проведення виставок, фестивалей, семінарів, що дають змогу усвідомити емальєрство як окреме художнє явище.

В інституті мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, завдяки праці О. Бородая, створюються майстерні ювелірного та емальєрного мистецтва. Це єдині освітянські осередки ювелірного, станкового та монументального мистецтва у техніці гарячої художньої емалі державного рівня [1].

У хронотопі українського мистецтва ці фестивалі, виставки, музейні інституції, а особливо залучення до емальєрства освітніх практик, постали генераторами ідейної синергії митців та пошуком новаторських технік і прийомів художнього вираження, розширення кольорної палітри і різноманітності фактур, створення об'єму та наближення емальєрних робіт за технікою виконання до традиційних образотворчих видів, таких як живопис або графіка.

Мистецтво художньої емалі набуло нового звучання. З виникненням ринкових відносин в Україні митці для художніх робіт використовують привозні емалі. Значно розширюються сфери застосування техніки. Твори станкового мистецтва, виконані в техніці гарячої емалі, застосовуються в оформленні інтер'єрів. Емальовані поверхні використовуються в монументальних творах, зокрема у сучасному орнаментальному ковальстві, декоративно-ужитковому мистецтві, ювелірному мистецтві, дизайні, рекламно-сувенірній продукції та багатьох інших галузях.

На певному етапі художники вдалися до вирішення монументальних завдань. Як відомо, емаль – один із небагатьох видів мистецтва, який володіє унікальними властивостями. Емаль не вигоряє, не боїться різких перепадів температур, лояльна до дії вологи. Саме тому для даної техніки відкривається безмежний простір екстер'єрних втілень. Технологічні можливості дозволяють створювати емаль максимальним форматом у шістьдесят сантиметрів. Для рішення інших завдань художники вдаються до створення модульних декоративних монументальних панно. Зокрема, Станіславом Юшковим було виконано у техніці емалі монументальну декоративну композицію «Зоряна ніч» (120 x 120 см.) за мотивами творчості Вінсента Ван Гога. Аліною Набокою за короткий час із розрізнених декоративно-фрагментарних елементів було створено в емалі алегоричний образ самурая та козака. Кожне із панно має розмір 220 x 145 см..

Станковий і монументальний вид емальєрного мистецтва в Україні розвиває ціла плеяда художників, а саме: В.Тимко, І.Юрков, С.Юрков, С.Вольський, С.Марчук, П.Чакір, Л.Косигін, Н.Княжковська, О.Михальянц, В.Хоменко, І.Кириченко, О.Стратійчук, М.Ніколаєв, С.Колечко, Т.Колечко, О.Бородай, Т.Турдієва, У.Федько, Л.Мисько, Т.Дреєва, Т.Ільїна, А.Рябчук, С.Юшков, А.Моргунова, О.Єрофєєва та І.Моргунов. В ювелірному мистецтві техніку гарячої художньої емалі розвивають Б і Я. Паламарчуки, М. Столяр, О. Барбалат та ін. Науковим студіюванням ювелірного мистецтва, і у цьому контексті техніки гарячої художньої емалі, займаються С.Луць [6], Л.Пасічник [7], Р.Шмагало [9], М.Кравченко [4].

Висновок. Емальєрне мистецтво в Україні набуло значення мистецького явища, яке має свою теоретичну основу, періодизацію, техніко-технологічну основу та своїх послідовників. Діяльність митців

розвинула художнє значення та цінність творів емальєрного мистецтва у соціальному житті суспільства. У науковому осмисленні емаль постає як вид мистецтва та отримує термінологічне визначення – емальєрне мистецтво. Історіографія емальєрного мистецтва відображає історію розвитку техніки гарячої художньої емалі, проте недостатньо висвітлює питання технології і способів виконання емальєрних творів, їх атрибутивні властивості, експертизу та оцінку, що є свідченням становлення наукової школи мистецтвознавчого аналізу творів, виконаних у техніці гарячої емалі. Специфіка емальєрного мистецтва, як виду образотворчого мистецтва, полягає у технології втілення художніх задумів, що надає творам неповторність, новаційність, широту колірної палітри і різноманітність фактур, можливість створення об'єму.

Література

1. Барбалат О. Мистецтво народжене вогнем: старовинна техніка гарячої емалі на теренах сучасної України. *Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство: матеріали міжнародного симпозіуму, 6 червня. 2019 р. М-во культ. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец.* Київ: НАКККиМ, 2019. С. 121-123.
2. Бородай Ю. О. Українська емаль / Альбом-каталог. К.: Український письменник, 2013. 264 с.
3. Довгань Ю.О. Мистецтво емалі в Україні: історичний досвід та сучасний стан. *Автореферат на здоб. наук. ступ. канд. мист.* Харків: ХДАДіМ, 2009. 19 с.
4. Кравченко М. Я. Мистецтво прикрас в Україні останньої третини XX – початку XXI століття: європейський контекст, художні особливості, персоналії. *Автореферат на здоб. наук. ступ. канд. мист.* Львів: Львівська національна академія мистецтв, 2017. 19 с.
5. Луць С. В. Художні гарячі емалі в мистецтві Класичного ювелірного Дому «Лобортас». *Мистецтвознавство '13. СКІМ.* Львів: 2013. С. 173 – 182.
6. Луць С. В. Ювелірне мистецтво України на зламі XX–XXI ст.: генезис поступу. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну.* 2019. Том 2. № 1. С. 93 – 111.
7. Пасічник Л.В. Ювелірне мистецтво України XX – початку XXI століття (історія, стилістика, персоналії). *Автореферат на здоб. наук. ступ. канд. мист.* Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, 2015. 23 с.
8. Техника художественной эмали, чеканки иковки: уч. пособие / А.В.Флеров и др. М.: Высшая школа, 1986. 191 с.
9. Шмагало Р. Ювелірне мистецтво України: авторський пошук і ринок. *Образотворче мистецтво,* 2012. № 3 – 4. С. 34 – 35.
10. Шмагало Р. Художній метал України XX – початок XXI століття. *Енциклопедія художнього металу.* Львів: Априорі. 2015. Т 2. С. 42.

References

1. Barbalat O. (2019). Fire-born art: ancient technique of hot enamel in the territory of modern Ukraine [Mystectvo narodzhene vognem: starovynna tekhnika gharjachoji emali na terenakh suchasnoji Ukrajinji]. *Kuljturni ta mystecjki studiji KhKhI stolittja: naukovo-praktychne partnerstvo: materialy mizhnarodnogho sympoziumu, 6 chervnja. 2019 r. M-vo kuljt. Ukrajinji; Nac. akad. ker. kadriv kuljt. i mystec.* Kyjiv: NAKKKiM. С. 121-123. [in Ukraine].
2. Borodaj Ju. O. (2013). Ukrainian enamel [Ukrajinsjka emalj] / Aljbom-katalogh. K.: Ukrajinsjkyj pysjmennyk. 264 s. [in Ukraine].
3. Dovghanj Ju.O. (2009). Enamel art in Ukraine: historical experience and current state [Mystectvo emali v Ukrajinji: istorychnyj dosvid ta suchasnyj stan]. *Avtoreferat na zdob. nauk. stup. kand. myst.* Kharkiv: KhDADiM. 19 s. [in Ukraine].
4. Kravchenko M. Ja. (2017). Decoration art in Ukraine of the last third of the XX - the beginning of the XXI century: European context, artistic features, personalities [Mystectvo prykras v Ukrajinji ostannjoi tretyni XX – pochatku XXI stolittja: jevropejsjkyj kontekst, khudozhni osoblyvosti, personaliji]. *Avtoreferat na zdob. nauk. stup. kand. myst.* Ljviv: Ljvivsjska nacionaljna akademija mystectv. 19 s. [in Ukraine].
5. Lucj S. V. (2013). Artistic hot enamels in the art of Lobortas Classic Jewelry House [Khudozhni gharjachi emali v mystectvi Klasychnogho juvelirnogho Domu «Lobortas»]. *Mystectvoznavstvo'13. SKiM.* Ljviv. S. 173 – 182. [in Ukraine].
6. Lucj S. V. (2019). Ukraine's jewelry at the turn of the 21st-21st centuries: genesis of progress [Juvellirne mystectvo Ukrajinji na zlami XX–XXI st.: ghezezys postupu]. *Demiurgh: ideji, tekhnologhiji, perspektyvy dyzajnu.* Tom 2. № 1. S. 93 – 111. [in Ukraine].
7. Pasichnyk L.V. (2015). Jewelry art of Ukraine of XX - beginning of XXI century (history, stylistics, personalities) [Juvellirne mystectvo Ukrajinji XX – pochatku XXI stolittja (istorija, stylistyka, personaliji)]. *Avtoreferat na zdob. nauk. stup. kand. myst.* Kyjiv: Instytut mystectvoznavstva, foljklorystyky ta etnologhiji imeni M. T. Ryljsjkogho NAN Ukrajinji. 23 s. [in Ukraine].
8. Technique of artistic enamel, stamping and forging: studies allowance [Tekhnika khudozhestvennoj emaly, chekanky y kovky: uch. posobyje] (1986). / A.V.Flerov y dr. M.: Vysshaja shkola. 191 s. [in Russia].
9. Shmaghalo R. (2012). Jewelry of Ukraine: author's search and market [Juvellirne mystectvo Ukrajinji: avtorsjkyj poshuk i rynok]. *Obrazotvorche mystectvo.* № 3 – 4. S. 34 – 35. [in Ukraine].
10. Shmaghalo R. (2015). The metal art of Ukraine of the XX - the beginning of the XXI century. *Encyclopedia of artistic metal [Khudozhnij metal Ukrajinji XX – pochatok XXI stolittja. Encyklopedija khudozhnjogho metalu].* Ljviv: Apriori. T 2. S. 42. [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 23.10.2019

Прийнято до публікації 23.11.2019